

Наталія Коломієць

кандидатка історичних наук,
асистентка кафедри архівознавства
та спеціальних галузей історичної науки,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8824-7814>

Марина Палієнко

докторка історичних наук,
професорка,
завідувачка кафедри архівознавства
та спеціальних галузей історичної науки,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АРХІВОЗНАВСТВА, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА У ЦИФРОВУ ДОБУ НА НАУКОВОМУ ФОРУМІ У ШЕВЧЕНКОВОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

7 грудня 2021 р. актуальні проблеми архівознавства, джерелознавства і документознавства у цифрову добу стали предметом обговорення учасників Всеукраїнської наукової конференції «XXI Джерелознавчі читання», яка відбулася в онлайн-форматі за ініціативи кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та об'єднала на платформі «Google meet» понад 60 учасників – представників архівних і бібліотечних установ, університетів, наукових інституцій Києва, Львова, Харкова, Тернополя, Чернігова. Співорганізаторами конференції виступили Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (УНДІАСД), Центральний державний електронний архів України (ЦДЕА України) і Спілка архівістів України.

Читання розпочалися зі вступного слова декана історичного факультету д-ра іст. наук, проф. Івана Патриляка, який привітав учасників конференції з відкриттям і звернув увагу на її регулярність й тривалі традиції, підкреслив джерельний потенціал та важливість архівів у сучасному динамічному інформаційному просторі. І. Патриляк також порушив у своєму виступі проблему критичного підходу до аналізу цифрових ресурсів, зокрема оприлюднених у соціальних медіа, з огляду на поширення в Інтернет-просторі часом недостовірної, «фейкової» інформації.

До учасників конференції з вітальним словом звернувся Голова Державної архівної служби України канд. іст. наук Анатолій Хромов. У своєму виступі він підкреслив важливість подібних заходів як для архівної спільноти і науковців, так і для студентської молоді – майбутніх колег, які долучаються на серйозному фаховому рівні до проблем розвитку архівів і джерелознавчих досліджень та перед якими відкриваються нові перспективи, у т. ч. пов'язані з участю в модернізації архівної галузі. Голова Укрдержархіву відзначив важливість Джерелознавчих читань, згадав про свою участь у попередніх конференціях, а також акцентував увагу на основних здобутках у сфері цифровізації архівів, розширенні доступу користувачів до документної інформації; зазначив, що студенти КНУ імені Тараса Шевченка долучаються до презентацій архівних проєктів. Серед знакових подій останнього року А. Хромов згадав повністю оцифровані та виставлені в онлайн-простір номери фахового науково-практичного журналу «Архіви України», а також представлені у вільному доступі в межах проєкту «Архів українського німого кіно» цінні документи національної аудіовізуальної спадщини з фондів Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного). Голова Укрдержархіву поділився й перспективними планами щодо презентації нового проєкту – «Архів архівного законодавства», а також підкреслив, що Державна архівна служба України намагається створити всі умови для проведення якісних досліджень у галузі архівної справи, документознавства, джерелознавства.

Робота Джерелознавчих читань відбувалася у 3-х панелях, які тематично охоплювали: 1. Актуальні проблеми архівознавства та документознавства у цифрову епоху. 2. Проблеми доступу до архівних та бібліотечних цифрових ресурсів. 3. Методологічний інструментарій досліджень, інформаційний потенціал конкретно-історичних та історіографічних джерел.

Модераторка конференції – завідувачка кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки КНУ імені Тараса Шевченка д-р іст. наук, проф. Марина Палієнко підкреслила, що як архіви, так і документи супроводжують людську цивілізацію впродовж усього її

розвитку, мають давні історичні традиції і, разом із тим, завжди залишаються актуальними, постійно еволюціонують, відповідаючи на потреби і виклики суспільства. Сьогодні архіви, бібліотеки, документальні центри є одними з найважливіших установ, які, зберігаючи історичну пам'ять, дають новий імпульс розвитку суспільства.

Заслужений професор Шевченкового університету д-р іст. наук Ярослав Калакура, який був ініціатором проведення перших Джерелознавчих читань, подякував всім співорганізаторам й партнерам за те, що вдалося зберегти «цей унікальний майданчик наукового спілкування», надати можливість на міждисциплінарному рівні зібрати науковців, практиків, викладачів, студентів – представників різних поколінь. Він охарактеризував феномен читань як своєрідну «школу» і назвав ХХІ читання такими, що відкривають новий етап, віддзеркалюючи розвиток архівної науки й архівної практики в умовах цифровізації, інформатизації та глобалізації. Вчений підкреслив, що архіви є важливим сегментом соціокультурної життєдіяльності суспільства, і те, в якому стані вони перебувають, є обличчям держави, критерієм і показником рівня її розвитку і цивілізованості. На думку проф. Я. Калакури, архіви надзвичайно чутливі до змін: вони самі змінюються, змінюють свої інформаційні ресурси, форми своєї комунікації з користувачами. І такі кардинальні зміни, пов'язані з появою електронних документів, електронних архівів, застосуванням нових техніки і технологій, неодмінно позначаються на еволюції архівознавства як теоретичної і дидактичної складової процесу існування та циркуляції документної інформації. Виголошуючи доповідь «Предметне поле електронного архівознавства», проф. Я. Калакура докладно зупинився на обґрунтуванні доцільності виокремлення такої галузі архівної науки в рамках традиційного архівознавства як електронне архівознавство та окреслив головні відмінності й ключові питання, які відносяться до його предметного поля. Доповідач наголосив також на важливості підготовки нового покоління професійних архівістів, яке здійснюється, зокрема, й кафедрою архівознавства КНУ імені Тараса Шевченка, котре, зберігаючи історичні традиції, готове приймати всі виклики інформаційного суспільства.

Співорганізатор конференції – директор УНДІАСД, в. о. голови Спілки архівістів України канд. іст. наук Олександр Гаранін, привітавши учасників, зупинився у своєму виступі на аналізі концепції інформатизації архівної справи в Україні. Директор ЦДЕА України канд. іст. наук Юрій Ковтанюк акцентував увагу на актуальному питанні: яким має бути рівень володіння цифровими технологіями керівників, діловодів і архівістів. Цікавими були роздуми доповідача щодо того, наскільки швидко архівісти повинні відмовитися від т. зв. «традиційних» технологій і замінити їх цифровими. Для прикладу були проаналізовані підходи до процесів цифровізації в архівах США та Естонії. Ю. Ков-

танюк порушив також питання інформаційної безпеки, забезпечення справжності документної інформації, підготовки відповідної нормативно-правової бази.

Про інформаційні сервіси університетської бібліотеки говорив у своєму виступі директор Наукової бібліотеки імені М. Максимовича КНУ імені Тараса Шевченка д-р наук із соціальних комунікацій, проф. Олег Сербін, який підкреслив інноваційний характер надання інформаційних послуг бібліотекою в умовах цифрового суспільства. Цінним досвідом оцифрування архівних і бібліотечних колекцій як в Україні, так і за кордоном поділився у ході своєї презентації директор компанії «Архівні інформаційні системи» канд. іст. наук Кирило Віслобоков.

Директорка Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) Ольга Бажан розповіла про нову філософію архівних практик на прикладі електронного ресурсу архіву. Вона підкреслила готовність архівістів працювати в нових інформаційних системах та можливість представляти архівний контент засобами новітніх технологій. Так, ЦДАГО України в рамках комплексної програми інформатизації архіву розмістив свій електронний ресурс на базі спеціальної інформаційної системи, яка дозволяє ознайомитися з цифровими копіями документів, довідковим апаратом, інформацією про фонди, описи, справи, інтерактивними покажчиками, повнотекстовими базами тощо. О. Бажан зазначила, що на сьогодні в електронному ресурсі представлено вже понад третину фондів архіву, і робота з оцифрування продовжується. Доповідачка звернула увагу й на необхідність переосмислення деяких традиційних форм роботи архівістів для наповнення цього інформаційного контенту як в частині формування Національного архівного фонду, забезпечення збереженості документів, так і використання документів в Інтернет-просторі.

Досвідом цифровізації архівних документів Державного архіву Київської області поділилася його директорка Соф'я Каменєва. Основне питання, яке було порушене, стосувалося того, наскільки архіви сьогодні здатні успішно й адекватно реагувати на виклики цифрового суспільства. У ході презентації було продемонстровано 4-хвилинний відеоролик про застосування ІТ-технологій для оцифрування документів у Держархіві Київської області, а також охарактеризовано 3 етапи створення цифрового фонду користування в архіві, визначено основні результати цього процесу як для архівістів, так і для користувачів архівною інформацією, зокрема, розширення спектра архівних послуг, покращення якості сервісу, онлайн-доступу до архівної інформації, збільшення кількості запитів на архівні документи тощо.

Досвідом використання можливостей внутрішньої академічної мобільності при підготовці документознавців в умовах розвитку цифрового суспільства поділилася декан соціально-гуманітарного факульте-

ту Західноукраїнського національного університету д-р іст. наук, проф. Оксана Гомотюк. У свою чергу проф. М. Палієнко у своїй доповіді «Цифрові компетентності архівістів: новий виклик професії» зупинилася на проблемах підготовки фахівців для архівної галузі.

Важливих аспектів приймання-передавання на постійне зберігання, забезпечення збереження документів в електронній формі, оцифрування архівних і бібліотечних зібрань, формування цифрових аудіовізуальних колекцій, доступу до інформаційних ресурсів, їхнього джерельного потенціалу торкалися у своїх виступах представники цілої низки архівних, бібліотечних та музейних установ, зокрема, УНДІАСД (канд. іст. наук Віта Бойко, Людмила Дідух, Наталія Залєток, Зоряна Свердлик), ЦДЕА України (Ірина Казімірова, Тетяна Кручініна, канд. іст. наук Олена Левчук, Юлія Чернятинська), ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного (канд. іст. наук Олена Косенко, Людмила Касян), Центрального державного архіву зарубіжної україніки (директорка канд. іст. наук Ірина Мага), Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (канд. іст. наук Богдана Петришак), Центрального державного науково-технічного архіву України (Тимур Андрєєв, Дмитро Ожиганов), Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (Анастасія Чумаковська, Альона Шпаргало), Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (д-р іст. наук Тетяна Антонюк, канд. іст. наук Ганна Індіченко), Наукової бібліотеки імені М. Максимовича КНУ імені Тараса Шевченка (Дмитро Лукін), Наукового архіву Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків (канд. іст. наук Марія Кулініч), архіву Чернігівського обласного інституту післядипломної освіти (Любов Ольховик) та ін.

Участь у Джерелознавчих читаннях взяли викладачі КНУ імені Тараса Шевченка (д-ри іст. наук, проф. Галина Коцур, Юрій Сорока, Микола Щербак), Національного авіаційного університету (д-р. іст. наук, проф. Ірина Тюрменко, канд. іст. наук, доц. Людмила Божук), Київського університету імені Бориса Грінченка (д-р наук із соціальних комунікацій, проф. Олена Воскобойнікова-Гузєва). Їхні наукові доповіді стосувалися широкого кола проблем, у т. ч. формування цифрового документального фонду архівних установ; використання цифрових інформаційних ресурсів при викладанні дисциплін документознавчого циклу; етики наукової комунікації у фаховій діяльності архівіста; методологічних аспектів роботи з електронними документами тощо.

Цікаві презентації представили на конференції й молоді науковці – аспіранти (Мілана Срібняк, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»), студенти магістратури освітньої програми «Архівознавство» (Катерина Гуменюк, Єлизавета Куліковська, Аліна Фрусевич, Андрій Шуман), бакалаврату освітньої програми «Архівістика та управління документацією» (Валерія Лохмачова) КНУ імені Тараса Шевченка, які

у свої виступах торкнулися проблем цифровізації й доступу до українських і зарубіжних електронних ресурсів (зокрема, Франції та Польщі), репрезентації архівів у соціальних мережах, джерельного потенціалу аудіовізуальних колекцій тощо.

Отже, ХХІ Джерелознавчі читання стали важливою платформою комунікації науковців і практиків – архівістів, архівознавців, істориків-джерелознавців, документознавців, книгознавців, фахівців у галузі інформаційних технологій, а також студентської молоді. Вони засвідчили важливість міждисциплінарних підходів до вивчення феномена архівів і документів, їхньої ролі та значення у цифровому суспільстві. Під час підведення підсумків учасники конференції наголосили на важливості інтеграції зусиль архівістів, науковців, освітян, представників інших галузей для забезпечення процесів трансформації архівів у цифрову добу, організації збереження, вивчення, широкого доступу до документів національної історико-культурної спадщини, підготовки нового покоління фахівців, здатних відповідати на виклики цифрового суспільства.